

Yttrande
2024-03-25

RA-KS 2023/02189
Ert Dnr Ku2023/01093

Kulturdepartementet
ku.remissvar@regeringskansliet.se
ku.kkm@regeringskansliet.se

Riksarkivets yttrande över SOU 2023:58 Kultursamhället – utvecklad samverkan mellan stat, region och kommun

Riksarkivet avstyrker utredningens förslag till lag om samverkan på kulturområdet, förslag till förordning om statsbidrag till kulturverksamhet i samverkan och förslag till förordning om samverkansstöd och utvecklingsbidrag.

Riksarkivet anser inte att utredningens förslag löser de utmaningar som finns med dagens kultursamverkansmodell. Riksarkivet delar däremot i stort utredningens beskrivning av de problem som finns idag. Riksarkivet är positivt till vissa av utredningens förslag, men menar att dessa kan genomföras redan inom ramen för nuvarande modell. I följande avsnitt utvecklar Riksarkivet sina synpunkter.

Riksarkivet är särskilt kritiskt till att kulturarvet och arkiven i stora delar saknas i utredningens förslag. Kulturarvet finns inte med i lagförslaget. Jämfört med den nuvarande modellen menar Riksarkivet att utredningen fokuserar mindre på kulturarvet i förhållande till kulturen i stort och mindre på arkiven i förhållande till övrigt kulturarv. Utredningens bristfälliga kunskaper om kulturarvet återspeglas i lagkommentaren till 1 § förslaget till lag om samverkan på kulturområdet.

Kultursamverkansmodellen är en av de få möjligheterna till finansiering av den enskilda arkivsektorn. De enskilda arkivens roll som bärare av samhällsviktig information kan inte nog framhållas. Det handlar om möjligheten att ta del av information av avgörande betydelse för det svenska samhället och dess medborgare. Det handlar också om rätten till kulturarvet, men arkivens betydelse är större än så. Att få tillgång till och använda arkivmaterial och tillförlitlig information är en grundläggande rättighet i vår demokrati. Det är en förutsättning för öppenhet, rättssäkerhet och insyn. När man använder och bearbetar informationen i arkiven skapas ny kunskap och innovation. Tillgång till arkiven och kulturarvet ger möjlighet till delaktighet, sammanhang och perspektiv.

9.1 Ett vidgat system för kultursamverkan

Riksarkivet håller med utredningen om att kommunerna har saknats i den nuvarande modellen. Alla tre nivåerna stat, region och kommun, bör finnas med i samverkan. Men så som förslaget ligger kommer kommunernas olika förutsättningar innebära att vissa kommer att införlivas i modellen medan andra kommer att ställas utanför. Rollfördelningen mellan kommuner och regioner blir enligt förslaget mer komplext och svårnavigerat.

Riksarkivet delar inte utredningens uppfattning att administrationen inte skulle öka genom att den ska delas av flera. Riksarkivet ser tvärtom en risk att den kommer att öka.

Riksarkivets befarar att utredningens förslag om att ge regionerna i uppdrag att stödja kommunerna med samordningsuppgifter inom ramen för statsbidraget, riskerar att äta upp de redan knappa medlen till kulturen.

Riksarkivet är positivt till att utredningen poängterat vikten av interregional samverkan. Den finns redan idag och i en framtida samverkan där även kommunerna ges plats i modellen kan den överföras till att gälla även kommuner emellan.

9.2 Villkor för fördelning av statsbidrag

Riksarkivet anser inte att förslaget med den analys som redovisas i betänkandet kan läggas till grund för lagstiftning. Om regeringen vill gå vidare med förslaget att ersätta kulturplanerna krävs ytterligare analys av konsekvenserna. Riksarkivet ser en risk för att transparensen minskar i och med att kultursamverkansplanerna inte längre skulle beslutas politiskt. Det kan också minska incitamenten till regionala kulturpolitiska satsningar.

Riksarkivet instämmer i utredningens bedömning att statsbidragen behöver villkoras för att freda kulturellt skapande och kreativa processer från politisk detaljstyrning. Riksarkivet avstyrker dock det förslag som utredningen lägger fram i 10 § förslaget till lag om samverkan på kulturområdet. De nationella kulturpolitiska målen som är utgångspunkten i nuvarande modell och som Riksarkivet också uppfattar som en av utgångspunkterna i kommittédirektivet, finns endast indirekt med i förslaget. Utredningen väljer istället det betydligt snävare begreppet ”konstnärlig frihet”. I de nationella kulturpolitiska målen framhävs att ”Kulturen ska vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefriheten som grund”. Det uttrycker vikten av konstnärlig frihet *och* armlängds avstånd. Riksarkivet befarar att det inte blir tillräckligt tydligt att även arkivverksamhet och övrig verksamhet på kulturarvsområdet ska anses inrymmas i begreppet konstnärlig frihet.

Riksarkivet anser att samrådsskyldigheten i 4 § förslaget till lag om samverkan på kulturområdet behöver vidgas till att också omfatta aktörer inom kulturarvsområdet. Så som bestämmelsen har utformats kan dessa inte

anses omfattas av denna skyldighet eftersom de inte omfattas av begreppen ”det fria kulturlivet och de professionella kulturskaparna”.

9.3 En breddad modell med en ny anslagsstruktur

Riksarkivet delar utredningens bedömning att det krävs att nya resurser tillförs genom ytterligare finansiering, om man väljer att gå vidare med utredningens förslag. En förstärkning behövs redan i dagens modell.

Med utredningens förslag anser Riksarkivet att kulturarvet och arkiven riskerar att försvinna från samverkan. Utredningen har fokuserat mindre på kulturarvet i förhållande till kulturen i stort och samma sak gäller för arkiven i förhållande till övrigt kulturarv. I 8 § förordningen (2010:2012) om fördelning av vissa statsbidrag till regional kulturverksamhet lyfts regional enskild arkivverksamhet fram i en egen punkt. I 5 § förslaget till förordning om statsbidrag till kulturverksamhet i samverkan, har arkiv, bibliotek och museer istället förts samman i en punkt. Riksarkivet befarar att det kommer att innebära att det kulturarv som finns i de enskilda arkiven riskerar att hamna i skymundan, också jämfört med det övriga kulturarvet.

9.4 Statens arbetsformer

Riksarkivet instämmer i utredningens ambition att göra arbetet mer effektivt och undvika samråd för samrådets skull. Samverkansrådets roll i dagens kultursamverkansmodell är oklar och behöver förtydligas. Arbetet med exempelvis fördelningen av bidrag sker framför allt i beredningsgruppen där de nationella myndigheternas och verksamheternas sakkunniga deltar. Samverkansrådets roll på chefsnivå är otydligare, deras funktion och beslutsmandat behöver formaliseras, så att deras tid och kunskap kan användas på ett effektivt sätt. Detta kan åstadkommas redan inom ramen för dagens modell.

Riksarkivet befarar att de nationella myndigheterna och verksamheterna tappar den nationella överblicken över kulturområdet som helhet genom att enbart kallas in ad hoc som utredningen föreslår (se 12 § förslaget till lag om samverkan på kulturområde). Syftet med det nuvarande samverkansrådets olika kompetenser är att man tillför olika perspektiv, även till varandras sakområden. Det finns också en risk att sakkunniga inte kallas in trots att det hade funnits ett behov.

Regleringarna av kulturarvsområdet

Riksarkivet vill påtala att utredningen missförstått regleringarna inom kulturarvsområdet (se sid 271). Arkivlagen (1990:782) gäller endast för arkiv som består av allmänna handlingar. Riksarkivet vill understryka att kultursamverkansmodellen enbart finansierar verksamhet hos de regionala enskilda arkivinstitutionerna som bevarar enskilda arkiv och som alltså inte omfattas av arkivlagen. Bibliotekslagen (2013:801) och museilagen (2017:563) har, till skillnad från arkivlagen endast karaktären av

främjandelagstiftning. Bestämmelser om skydd av kulturmiljöer, biblioteksmaterial, museiföremål och arkivalier finns i kulturmiljölagen (1988:950).

Beslut i detta ärende har fattats av riksarkivarien Karin Åström Iko. Ärendet har handlagts av 1:e arkivarien Maud Almström Blom, föredragande. Vid ärendets slutliga beredning har chefsjuristen Jens Västberg och verksjuristen Ulrika Sturesdotter Andersson deltagit.

Karin Åström Iko

Maud Almström Blom